

Punjab

Steno Typist

Punjab Subordinate Services Selection Board (PSSSB)

ਵਾਲੀਅਮ 2 (Volume 2)

ਜਨਰਲ ਸਟਡੀਜ਼ (General Studies)

INDEX

S.N.	Content	P.N.
General Studies		
1.	ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ	1
2.	ਭੂਗੋਲ ➤ ਵਿਸ਼ਵ ਭੂਗੋਲ ➤ ਭਾਰਤ ਦਾ ਭੂਗੋਲ	26 48
3.	ਇਤਿਹਾਸ I. ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ II. ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ III. ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ	59 73 84
4.	ਸਧਾਰਨ ਵਿਗਿਆਨ	104
5.	ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ	123
6.	ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ➤ ਰਾਜ ਪ੍ਰੇਮਾਈਲ ➤ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕਤਾ ➤ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ➤ ਸਟੈਟਿਕ ਜੀ.ਕੇ	130 138 140 159
7.	MCQ ➤ ਇਤਿਹਾਸ ➤ ਭੂਗੋਲ ➤ ਰਾਜਨੀਤੀ ➤ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ➤ ਵਿਗਿਆਨ	193 210 227 245 263
8.	ਸਟੈਟਿਕ ਜੀ.ਕੇ	280

ਗੇਨੇਰਲ ਕ੍ਰਨੋਵਲਦਰੇ ਓਫ਼ ਪੁਨਜਬ

ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ

ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ

- ਇਹ 1934 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਐਮ ਐਨ ਰੋਏ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1934 ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
- ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਗਠਨ ਨਵੰਬਰ 1946 ਵਿੱਚ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ (3 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਲਾਰਡ ਪੈਥਿਕ ਲਾਰੈਂਸ, ਸਰ ਸਟਾਫੋਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਅਤੇ ਏ ਵੀ ਅਲੈਗਜ਼ੈਂਡਰ) ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
- ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰ 389 ਸਨ।
- ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ 9 ਦਸੰਬਰ, 1946 ਨੂੰ ਹੋਈ
- 11 ਦਸੰਬਰ, 1946 ਨੂੰ ਡਾ: ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਅਤੇ ਹਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਮੁਖਰਜੀ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣੇ ਗਏ।
- ਸਰ ਬੀ ਐਨ ਰਾਓ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
- 13 ਦਸੰਬਰ, 1946 ਨੂੰ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸਕ "ਉਦੇਸ਼ ਮਤਾ" ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਫਲਸਫ਼ੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।
- ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਜੁਲਾਈ, 1947 ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ ਅਪਣਾਇਆ।
- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੀਤ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੀਤ ਅਤੇ ਡਾ.ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ 24 ਜਨਵਰੀ, 1950 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਗਏ।
- ਮਈ 1949 ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੰਡਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਮੇਟੀਆਂ

ਸੰਘੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕਮੇਟੀ - ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ

ਸੂਬਾਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਮੇਟੀ - ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ

ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ - ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ

ਸੰਚਾਲਨ ਕਮੇਟੀ - ਡਾ.ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ

ਮਸੌਦਾ / ਖਰੜਾ ਕਮੇਟੀ (29 ਅਗਸਤ, 1947 ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ) - ਡਾ. ਬੀ ਆਰ ਅੰਬੇਡਕਰ (ਚੇਅਰਮੈਨ)

- ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਕੁੱਲ 11 ਸੈਸ਼ਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸੈਸ਼ਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਨ ਵਿੱਚ 2 ਸਾਲ, 11 ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ 18 ਦਿਨ ਲੱਗੇ।
- 26 ਨਵੰਬਰ, 1949 ਨੂੰ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ, 395 ਅਨੁਛੇਦ ਅਤੇ 8 ਅਨੁਸੂਚੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।
- ਸੰਵਿਧਾਨ 26 ਜਨਵਰੀ, 1950 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ "ਗਣਤੰਤਰ ਦਿਵਸ" ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਰਜ਼ੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ 1952 ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਸੰਸਦ ਦਾ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ।

ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

- 42 ਵੀਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸੋਧ ਐਕਟ 1976 ਨੂੰ "ਛੋਟੇ ਸੰਵਿਧਾਨ" ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬਾ, ਲਿਖਤ ਸੰਵਿਧਾਨ
- ਕਠੋਰਤਾ ਅਤੇ ਲਚਕੀਲਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ
- ਸੰਘੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ: ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ "ਸੰਘੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਇਕਾਤਮਕ" ਭਾਵ ਕੇਸੀ ਵੀਅਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਰਧ-ਸੰਘੀ ਸ਼ਬਦ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

- ਸੰਸਦੀ ਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
- ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ:
- ਸਰਵਵਿਆਪਕ ਬਾਲਗ ਸੱਤ ਅਧਿਕਾਰ : ਭਾਵ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ (ਜਿਸਦੀ ਉਮਰ 18 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੈ)।
61 ਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ ਐਕਟ 1988 ਦੁਆਰਾ 1989 ਵਿੱਚ ਵੇਟਿੰਗ ਦੀ ਉਮਰ 21 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ 18 ਸਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- ਇਕਹਿਰੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ : ਅਰਥਾਤ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ
- ਤਿੰਨ-ਪੱਧਰੀ ਸਰਕਾਰ

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ

ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ

ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਰੋਤ: ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ

ਕ੍ਰਮ ਸੰਖਿਆ	ਸਰੋਤ	ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ
1.	ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਐਕਟ 1935	ਸੰਘੀ ਯੋਜਨਾ, ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਦਫਤਰ, ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ, ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਸੰਕਟਕਾਲੀਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ
2..	ਬ੍ਰਿਟੇਨ	ਸੰਸਦੀ ਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ, ਇਕਹਿਰੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ, ਕੈਬਨਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਦੋ ਸਦਨੀ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ
3..	ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ	ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ, ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਨਿਆਂਇਕ ਪੁਨਰ ਨਿਰਖਣ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਮਹਾਦੇਸ਼, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ.
4.	ਆਇਰਲੈਂਡ ਸੰਵਿਧਾਨ	ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਲਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਦੀ ਵਿਧੀ.
5.	ਕੈਨੇਡਾ	ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੇਂਦਰ ਵਾਲਾ ਸੰਘ, ਕੇਂਦਰ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ
6.	ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ	ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ
7.	ਜਰਮਨੀ ਦਾ ਵੀਮਰ ਸੰਵਿਧਾਨ	ਸੰਕਟ ਕਲੀਨ ਸਥਿਤੀ ਦੌਰਾਨ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੁਅੱਤਲਤਾ
8.	ਯੂ ਐਸ ਐਸ ਆਰ (ਹੁਣ ਰੂਸ)	ਮੌਲਿਕ ਕਰਤੱਵਾਂ, ਨਿਆਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ (ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ) ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ.
9.	ਫਰਾਂਸ ਸੰਵਿਧਾਨ	ਗਣਤੰਤਰ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸਿਧਾਂਤ, ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ.
10.	ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ	ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਵਿਧੀ

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਅਨੁਸੂਚੀਆਂ

ਅਨੁਸੂਚੀ	ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ
ਪਹਿਲਾਂ	ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ. ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਦ.
ਦੂਜਾ	ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਉਪ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਹਾਈ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਕੈਗ.

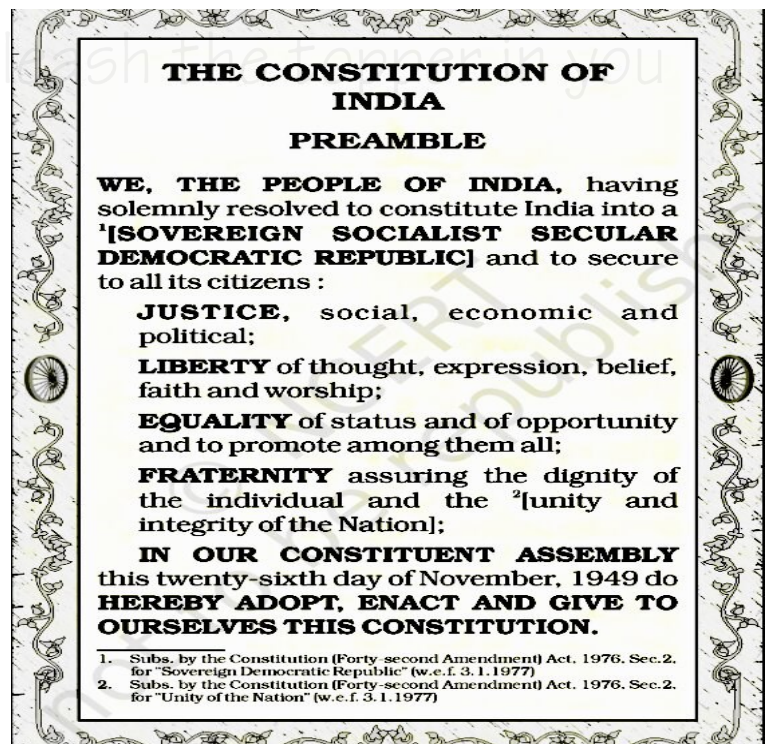
ਤੀਜਾ	ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਫਾਰਮ- ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ, ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੇ ਜੱਜ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੈਗ.
ਚੌਥਾ	ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਵੰਡ.
ਪੰਜਵਾਂ	ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਬੰਧ.
ਛੇਵਾਂ	ਅਸਾਮ, ਮੇਘਾਲਿਆ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਬੰਧ.
ਅੱਠਵਾਂ	ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (22 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ) 21ਵੀਂ ਸੇਪ 1967- ਸਿੰਧੀ 71ਵੀਂ ਸੇਪ 1992 – ਨੇਪਾਲੀ, ਕੋਂਕਣੀ, ਮਨੀਪੁਰੀ 92ਵੀਂ ਸੇਪ 2003- ਬੋਡੋ, ਡੋਗਰੀ, ਮੈਥਾਲੀ, ਸੰਥਾਲੀ।
ਅੱਠਵਾਂ	ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (22 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ)
ਨੌਵਾਂ(1 ਸੇਪ 1951 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ)	ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਖਾਤਮਾ।
ਦਸਵਾਂ	ਦਲ -ਬਦਲੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਬੰਧ। ਅਨੁਸੂਚੀ ਨੂੰ 1985 ਦੇ 52 ਵੇਂ ਸੇਪ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸਨੂੰ "ਦਲ-ਬਦਲੀ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨ" ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ.
ਗਿਆਰ੍ਹਵਾਂ(73ਵੀਂ ਸੇਪ 1992 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ)	ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ. ਇਸ ਵਿੱਚ 29 ਮਾਮਲੇ ਹਨ.
ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ (74ਵੀਂ ਸੇਪ 1992 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ)	ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ. ਇਸ ਵਿੱਚ 18 ਮਾਮਲੇ ਹਨ

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

- ਇਹ "ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਆਤਮਾ" ਹੈ.
- ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਪਛਾਣ ਪੱਤਰ ਹੈ।
- ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕੁੰਡਲੀ ਹੈ।
- ਇਸਨੂੰ "ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੁੰਜੀ" ਵਜੋਂ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ.
- 42 ਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੇਪ ਐਕਟ 1976 ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ- ਸਮਾਜਵਾਦੀ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ

ਪ੍ਰਸਤਾਵ

- ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਪੰਨ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗਣਰਾਜ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਸੰਕਲਪਿਤ ਹਾਂ

- ਨਿਆਂ, ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰ, ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਅਵਸਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ.
- ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ.
- ਸਾਡੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਨਵੰਬਰ, 1949 ਦੇ ਛੱਬੀਵੇਂ ਦਿਨ, ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਓ, ਲਾਗੂ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਓ

ਸੰਖ ਅਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ - ਭਾਗ I (ਅਨੁਛੇਦ 1-4)

- **ਅਨੁਛੇਦ 1** ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ- " ਭਾਰਤ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸੰਘ ਹੈ ".
- **ਅਨੁਛੇਦ 2** ਸੰਸਦ ਨੂੰ "ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ) ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹਨ)."
- **ਅਨੁਛੇਦ 3** ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ, ਸੀਮਾਵਾਂ ਜਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ.
- **ਅਨੁਛੇਦ 4** ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 2 ਅਤੇ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਸਧਾਰਨ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ

ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਭਾਗ II (ਅਨੁਛੇਦ 5-11)

ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਇਕਹਿਰੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਭਾਵ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ.

ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਐਕਟ 1955 ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਪੰਜ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ:

1. ਜਨਮ ਦੁਆਰਾ
2. ਵੰਸ਼ਜ ਦੁਆਰਾ
3. ਰਾਜ ਕ੍ਰਿਤ ਦੁਆਰਾ
4. ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ
5. ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ.

ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ -ਭਾਗ - III (ਅਨੁਛੇਦ 12 -35)

ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ 44 ਵੇਂ ਸੋਧ ਐਕਟ 1978 ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ XII ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 300-A ਦੇ ਭਾਗ XII ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ ਛੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ.

ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ: ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ

ਸ਼੍ਰੇਣੀ	ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ
1. ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ (ਅਨੁਛੇਦ 14-18)	ਅਨੁਛੇਦ -14 ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਗੇ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਨੁਛੇਦ -15 ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦੀ ਮਨਾਹੀ. ਅਨੁਛੇਦ -16 ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਅਨੁਛੇਦ -17 ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਅਨੁਛੇਦ -18 ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ
2. ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ (ਅਨੁਛੇਦ 19-22)	ਅਨੁਛੇਦ -19 ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਛੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ: (i) ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ; (ii) ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ; (iii) ਸੰਸਥਾਵਾਂ / ਸੰਘ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ (iv) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਫਿਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ (v) ਨਿਵਾਸ; (vi) ਪੇਸ਼ਾ.

	ਅਨੁਛੇਦ -20 ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੇਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ I. ਕੋਈ ਐਕਸ-ਪੋਸਟ ਫੈਕਟੋ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ II. ਕੋਈ ਦੇਹਰਾ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ III. ਕੋਈ ਸਵੈ-ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਅਨੁਛੇਦ -21 A ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ (6 -14 ਸਾਲ ਤਕ ਮੁਫਤ ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ 86 ਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ ਐਕਟ 2002 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਹੈ) ਅਨੁਛੇਦ -22 ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੁਰੱਖਿਆ.
3. ਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਧਿਕਾਰ (ਅਨੁਛੇਦ 23-24)	ਅਨੁਛੇਦ -23 ਮਨੁੱਖੀ ਤਸਕਰੀ ਅਤੇ ਜਬਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਮਨਾਹੀ. ਅਨੁਛੇਦ -24 ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਮਨਾਹੀ, ਆਦਿ.
4. ਧਾਰਮਿਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ (ਅਨੁਛੇਦ 25-28)	ਅਨੁਛੇਦ -25 ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ. ਅਨੁਛੇਦ -26 ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ. ਅਨੁਛੇਦ -27 ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ. ਅਨੁਛੇਦ -28 ਕੁਝ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ.
5. ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਧਿਕਾਰ (ਅਨੁਛੇਦ 29-30)	ਅਨੁਛੇਦ -29 ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ. ਅਨੁਛੇਦ -30 ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ.
6. ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਪਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ (ਅਨੁਛੇਦ 32)- ਡਾ: ਬੀ ਆਰ ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ "ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਦਿਲ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਹੈ"	ਦੀਆਂ ਚਿੰਟਾਂ ਸਮੇਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਜਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ; (i) ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ (ਦਾ ਸਰੀਰ ਰੱਖਣ ਲਈ) (ii) ਮੈਂਡਮਸ (ਅਸੀਂ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ) (iii) ਮਨਾਹੀ (ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਨ ਲਈ) (iv) ਸਰਟੀਓਰੀ (ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ) (v) ਕਿਊ ਵਾਰੰਟੋ (ਕਿਹੜੇ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ)
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਆਰਟੀਕਲ 20-21 ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ	

ਰਾਜ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ ਭਾਗ- IV (ਅਨੁਛੇਦ 36-51)

- ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ 1935 ਦੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਦਰਜ "ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ" ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ.
- ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਰਾਜ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ

ਡੀਪੀਐਸਪੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਨੁਛੇਦ : ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ

ਲੇਖ	ਵਿਸ਼ਾ
36.	ਰਾਜ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
37.	ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ
38.	ਰਾਜ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ
39.	ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੀਤੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿਧਾਂਤ.
39 A (42 ਵੀਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ)	ਸਮਾਨ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ
40.	ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ.
41.	ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ.

42.	ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਣੇਪਾ ਰਾਹਤ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ.
43.	ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਭੱਤਾ, ਆਦਿ.
43 A (42 ਵੀਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ)	ਉਦਯੋਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ.
43 B (97 ਵੀਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ)	ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ.
44.	ਯੂਨੀਫਾਰਮ ਸਿਵਲ ਕੋਡ
45.	ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਚਪਨ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ.
46.	ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨਾ.
47.	ਪੇਸ਼ਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਅਤੇ ਜਨ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਡਿਟੀ.
48.	ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਦਾ ਸੰਗਠਨ.
48 A (42 ਵੀਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ)	ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ.
49.	ਸਮਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ
50.	ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਤੋਂ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨਾ.
51.	ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ.

ਮੌਲਿਕ ਕਰਤੱਵਾਂ - IVA (ਅਨੁਛੇਦ -51 ਏ)

➤ 42 ਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ ਐਕਟ 1976 ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਭਾਗ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਭਾਗ IVA ਅਨੁਛੇਦ 51A

ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

ਆਰਟੀਕਲ 51 A ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ:
(1) ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੀਤ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ.
(2) ਮਹਾਨ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੌਮੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ.
(3) ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ.
(4) ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ.
(5) ਧਾਰਮਿਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਜਾਂ ਵਿਭਾਗੀ ਵੰਨ -ਸੁਵੰਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਦੇ ਮਾਣ ਲਈ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ।
(6) ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਅਮੀਰ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਕਦਰ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ.
(7) ਜੰਗਲਾਂ, ਝੀਲਾਂ, ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵਾਂ ਸਮੇਤ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਜੀਵਤ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣਾ.
(8) ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੁਭਾਅ, ਮਾਨਵਵਾਦ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ.
(9) ਜਨਤਕ ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਾਉਣ ਲਈ.
(10) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ.
(11) 6 ਤੋਂ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਵਾਰਡ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ .. ਇਹ ਕਰਤੱਵ 86 ਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ ਐਕਟ 2002 ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ.

ਸੰਘੀ ਸਰਕਾਰ - ਭਾਗ V (ਅਨੁਛੇਦ 52-151)

A ਸੰਘੀ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ (ਅਨੁਛੇਦ -52-78)

➤ ਸੰਘੀ ਕਾਰਜ ਪਾਲਿਕਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ (ਅਨੁਛੇਦ -52)

ਅਨੁਛੇਦ 52 ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ".

- ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ.
- ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ।
- ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਅਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜੁੱਟਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ.

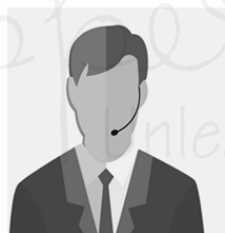
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ:

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਚੋਣ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ-

1. ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ।
 2. ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ;
 3. ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਪੁਡੂਚੇਰੀ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ।
- ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ।
 - ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਅਨੁਪਾਤਿਤ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲਵੀਂ ਵੋਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ.

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਨ ਲਈ ਯੋਗਤਾ:

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਚੋਣ ਲਈ ਯੋਗਤਾ?

- 35 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ
- ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਾਭ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ
- ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਚੋਣ ਲਈ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਹੁੰ: ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਖ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ.

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਪਦ ਦੀ ਮਿਆਦ:

- ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 5 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ.
- ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਪੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ.
- ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਕਦਮੇ ਰਹੀ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਵੀ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਪਦ ਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਣਾ ਬਿਮਾਰੀ, ਮੌਤ, ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ

ਉਪ -ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ - ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜ - ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ

ਮਹਾਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੁਕਦਮਾ (ਅਨੁਛੇਦ -61)

(ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ)

- ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰੰਤੂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸਦਨ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇਗਾ ਉਸਦੇ $1/4^{\text{th}}$ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਫਸਰ ਰਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ 14 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਨੋਟਿਸ ਭੇਜਣਗੇ

- ਦੋਵਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੇ 2/3 ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ ਮਹਾਦੇਸ਼ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨ ਦੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜ

- **ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ:** ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ, ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ, ਮੁਖ ਚੇਫ ਕੰਮਿਸ਼ਨਰ ਕੈਗ, ਯੂ ਪੀ ਐਸ ਸੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- **ਵਿਧਾਨਕੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ:** ਸੰਸਦ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਬੈਠਕ ਬੁਲਾਉਣ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨਾ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ 12 ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਅਨੁਛੇਦ, ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ, ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ) ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 2 ਮੈਂਬਰ ਐਂਗਲੋ-ਇੰਡੀਅਨ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- **ਵਿੱਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ:** ਵਿੱਤ ਆਯੋਗ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਧਨ ਬਿੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- **ਨਿਆਇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ:** ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਅਤੇ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- **ਕੂਟਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ:** ਡਿਪਲੋਮੈਟਾਂ, ਰਾਜਦੂਤਾਂ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- **ਸੈਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ:** ਭਾਰਤ ਦੇ ਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਦੇ ਸਰਵ ਉੱਚ ਸੈਨਾਪਤੀ ਅਤੇ ਫੌਜ, ਜਲ ਸੈਨਾ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨਿਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- **ਨੋਟ :-** 104 ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ, 2019 ਰਾਹੀਂ ਐਂਗਲੋ ਇੰਡੀਅਨ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੀਆਂ 2 ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਵਿਵਾਸਥਾ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

- ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 123 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।
- ਉਹ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸੰਸਦ ਦਾ ਸੈਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋਵੇ।
- ਸੰਸਦ ਨੂੰ 6 ਹਫਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਵੀਟੋ ਸ਼ਕਤੀ (ਅਨੁਛੇਦ -111)

ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

ਗਿਣਤੀ	ਨਾਮ	ਚੋਣ ਸਾਲ
1.	ਡਾ: ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ	1952
2.	ਡਾ: ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ	1957
3.	ਡਾ: ਐਸ ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ	1962
4.	ਡਾ: ਜ਼ਾਕਿਰ ਹੁਸੈਨ	1967
5.	ਵੀ ਵੀ ਗਿਰੀ	1969
6.	ਫਖਰੂਦੀਨ ਅਲੀ ਅਹਿਮਦ	1974
7.	ਐਨ ਸੰਜੀਵਾ ਰੈਡੀ (ਨਿਰਵਿਰੋਧ)	1977
8.	ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ	1982
9.	ਆਰ. ਵੈਂਕਟਾਰਮਨ	1987
10.	ਸ਼ੰਕਰ ਦਿਆਲ ਸ਼ਰਮਾ ਡਾ	1992
11.	ਕੇਆਰ ਨਾਰਾਇਣਨ	1997

12.	ਡਾ: ਏਪੀਜੇ ਅਬਦੁਲ ਕਲਾਮ	2002
13.	ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਪਾਟਿਲ	2007
14.	ਪ੍ਰਣਬ ਮੁਖਰਜੀ ਡਾ	2012
15.	ਰਾਮ ਨਾਥ ਕੋਵਿੰਦ	2017
16.	ਦਰੋਪਦੀ ਮੁਰਮੂ (ਮੌਜੂਦਾ)	2022

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਸੰਕਟਕਾਲੀਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਅਨੁਛੇਦ -352-360)

ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ

1. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਕਟਕਾਲੀਨ: ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੰਕਟਕਾਲੀਨ ਸਥਿਤੀ - ਅਨੁਛੇਦ. 352
2. ਰਾਜ ਸੰਕਟਕਾਲੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜ: - ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਣਾ - ਅਨੁਛੇਦ. 356
3. ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟਕਾਲੀਨ - ਅਨੁਛੇਦ 360

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸੱਜਾ ਮੁਆਫੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ [ਅਨੁਛੇਦ -72]:

ਉਪ - ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ (ਅਨੁਛੇਦ -63)

ਅਨੁਛੇਦ 63 ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ”।

- ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ.
- ਇਹ ਦਫਤਰ ਅਮਰੀਕੀ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ.
- ਉਸਦੇ ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਜ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨਾ ਹੈ.
- ਉਹ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾ ਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ. ਅਨੁਛੇਦ 64 ਦੇ ਅਧੀਨ.

ਉਪ -ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ:

- ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਚੋਣ ਇੱਕ ਚੋਣ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਚੁਣੇ ਅਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਦੋਵੇਂ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ.

ਉਪ- ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਯੋਗਤਾ:

- ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ.
- ਉਮਰ ਦੇ 35 ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ.
- ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਨਣ ਵਾਲੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ.

ਪਦ ਦੀ ਮਿਆਦ:

- 5 ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ
- ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ.

ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ:

- ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ.

ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

ਗਿਣਤੀ	ਨਾਮ	ਚੋਣ ਸਾਲ
1.	ਡਾ: ਐਸ ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ	1952
2.	ਡਾ: ਐਸ ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ	1957
3.	ਜ਼ਾਕਿਰ ਹੁਸੈਨ ਡਾ	1962
4.	ਵੀ ਵੀ ਗਿਰੀ	1967

5.	ਜੀ ਐਸ ਪਾਠਕ	1969
6.	ਬੀ ਡੀ ਜੱਟੀ	1974
7.	ਐਮ ਹਿਦਾਯਤੁੱਲਾ	1979
8.	ਆਰ ਵੈਕਟਾਰਮਨ	1984
9.	ਸੰਕਰ ਦਿਆਲ ਸ਼ਰਮਾ ਡਾ	1987
10.	ਕੇਆਰ ਨਾਰਾਇਣਨ	1992
11.	ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਾਂਤ	1997
12.	ਬੀ ਐਸ ਸ਼ੇਖਾਵਤ	2002
13.	ਮੁਹੰਮਦ. ਹਾਮਿਦ ਅੰਸਾਰੀ	2007, 2012
14.	ਵੈਕਯਾਹ ਨਾਇਡੂ	2017
15.	ਜਗਦੀਪ ਧਨਖੜ (ਮੌਜੂਦਾ)	2022

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ (ਅਨੁਛੇਦ - 75)

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ:

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਮਤ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ, ਜੇ ਉਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ:

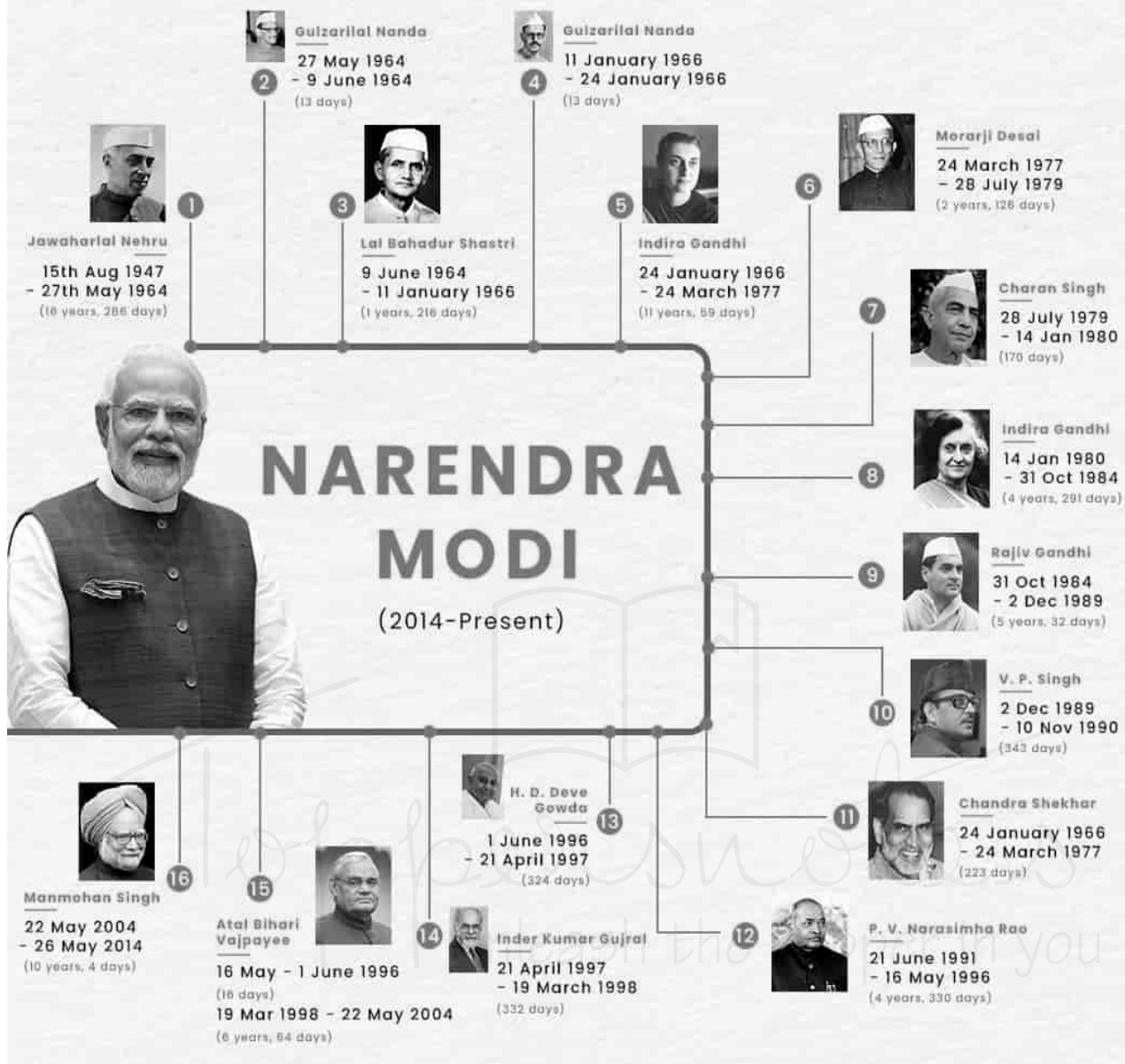
ਅਨੁਛੇਦ 75 ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਹੁੰ:

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਗੁਪਤਤਾ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁਕਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

1. ਸੰਸਦੀ ਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਮਤ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
2. ਮੰਤਰੀ (ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
3. ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਖ -ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਦਾ ਹੈ।
4. ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।
5. ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।
6. ਸਾਰੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ, ਨਿਰਦੇਸ਼, ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।
7. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚੈਨਲ ਅਰਥਾਤ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨਾ।
8. ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
9. ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੀਤੀ ਆਯੋਗ, ਐਨਡੀਸੀ (ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਕਾਸ ਪਰਿਸ਼ਦ), ਐਨਆਈਸੀ (ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕੀਕਰਣ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ), ਆਈਐਸਸੀ (ਅੰਤਰ ਰਾਜ ਪਰਿਸ਼ਦ) ਆਦਿ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਹਨ।
10. ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
11. ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨੇਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
12. ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੁਖੀ।

LIST OF PRIME MINISTERS & THEIR TENURE

ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ

1. ਅਨੁਛੇਦ 74- ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਹੋਵੇਗਾ
2. ਅਨੁਛੇਦ 75 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ- ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
3. ਕਾਰਜਕਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ।
4. ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
5. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਗੁਪਤਤਾ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਚੁਕਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।
6. 91 ਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ 2003 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਕੁੱਲ ਤਾਕਤ ਦੇ 15% ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ:

ਅਨੁਛੇਦ 75 ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਹਟਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਤੋਂ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ :

ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਂਝੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਟੀਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਤੈਰਦੇ ਜਾਂ ਡੁੱਬਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਰਾਜ ਸਭਾ ਤੋਂ ਵੀ)।

B. ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਧਾਨ ਪਾਲਿਕਾ (ਅਨੁਛੇਦ -79-122)

ਵਿਧਾਨ ਪਾਲਿਕਾ (ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ) ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

- I. ਇਕ ਸਦਨੀ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ : ਇੱਕ ਚੈਂਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- II. ਦੋ - ਸਦਨੀ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ : ਦੋ ਚੈਂਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੰਸਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ)

ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ

ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

ਸੰਸਦ ਦਾ ਸੰਗਠਨ:

- I. ਲੋਕ ਸਭਾ : (ਲੋਕ ਸਭਾ/ ਹੇਠਲਾ ਸਦਨ/ ਜਨਤਕ ਸਦਨ / ਪਹਿਲਾ ਸਦਨ)
- II. ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ: (ਰਾਜ ਸਭਾ/ ਉੱਚ ਸਦਨ/ ਸਥਾਈ ਸਦਨ/ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਸਦਨ / II ਸਦਨ

ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ

- ਲੋਕ ਸਭਾ : ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀਟਾਂ 552 (ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ 530+ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ 20+ਐਂਗਲੋ-ਇੰਡੀਅਨ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ 2 ਮੈਂਬਰਾਂ) ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- ਮੈਂਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ , LS ਦੇ 545 ਮੈਂਬਰ ਹਨ (ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ 530+ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ 13+ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਐਂਗਲੋ-ਇੰਡੀਅਨ ਕਮਿਨਿਟੀ ਦੇ 2 ਮੈਂਬਰ)
- II. ਰਾਜ ਸਭਾ : ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀਟਾਂ 250 (ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ 238+ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ 12 ਮੈਂਬਰ) ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- ਮੈਂਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ , RS ਦੇ 245 ਮੈਂਬਰ ਹਨ (ਦਿੱਲੀ ਦੇ 233 ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂਚੇਰੀ ਤੋਂ+ ਕਲਾ, ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਤੋਂ 12 ਮੈਂਬਰ- ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ)

ਚੋਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

- ਲੋਕ ਸਭਾ : ਖੇਤਰੀ ਹਲਕਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ
- ਰਾਜ ਸਭਾ : ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲਵੀਂ ਵੋਟ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਅਨੁਪਾਤਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ

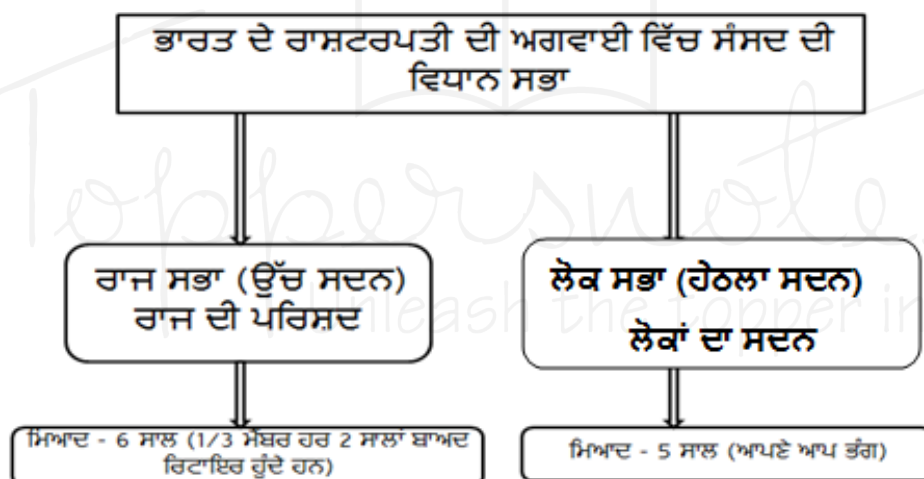
➤ ਲੋਕ ਸਭਾ	➤ ਰਾਜ ਸਭਾ
➤ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।	➤ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
➤ ਉਮਰ 25 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ	➤ ਉਮਰ 30 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

ਸੰਸਦ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ

- ਸੰਸਦ ਦਾ ਇੱਕ ਸੈਸ਼ਨ ਸਦਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੈਠਕ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਲਤਵੀ ਹੋਣ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਸੰਸਦ ਦਾ ਇੱਕ ਸੈਸ਼ਨ ਇੱਕ ਵਾਰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਜ ਦੁਆਰਾ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ "ਪ੍ਰੋਗਰੇਸ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ).
- ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋ ਸੈਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਧਿਕਤਮ ਅੰਤਰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ.

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੇ 3 ਸੈਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:

1. ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ (ਫਰਵਰੀ-ਮਈ)
 2. ਮਾਨਸੂਨ ਸੈਸ਼ਨ (ਜੁਲਾਈ-ਸਤੰਬਰ)
 3. ਸਰਦ ਰੁੱਤ ਸੈਸ਼ਨ (ਨਵੰਬਰ-ਦਸੰਬਰ)
- **ਅਸਤੀਫਾ:** ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।
 - **ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ:** ਇੱਕ ਸਦਨ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਸੀਟ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ 60 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਤੋਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੈ।
 - **ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ:** ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਦਨ ਦੇ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਾਹਕੀ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
 - **ਕਾਰਜਕਾਲ:**

ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

ਬਿੱਲ (ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ) ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ

ਬਿੱਲ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ

- I. **ਜਨਤਕ ਬਿੱਲ:** ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਬਿੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- II. **ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਬਿੱਲ:** ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਜੋ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਅਕਤੀ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਇਕਾਈ ਤੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਬਿੱਲ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਿੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

- A. ਆਮ ਬਿੱਲ B. ਧਨ ਬਿੱਲ C. ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ ਬਿੱਲ

A. ਆਮ ਬਿੱਲ

- ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ.
- ਅਜਿਹਾ ਬਿੱਲ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ.

ਬਿੱਲ ਦੇ ਪੜਾਅ:

- ਪਹਿਲੀ ਪੜ੍ਹਤ (ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦਾ ਪੜਾਅ)- ਮੈਂਬਰ / ਮੰਤਰੀ ਇਸਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ.
- ਦੂਜਾ ਪੜ੍ਹਤ (ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਪੜਾਅ)-
- ਤੀਜੀ ਪੜ੍ਹਤ (ਵੋਟਿੰਗ ਪੜਾਅ)-

ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਬਿੱਲ

ਦੂਜਾ ਸਦਨ ਸਿਰਫ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਸਧਾਰਨ ਬਿੱਲ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ.

ਸੰਸਦ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਸਮਾਗਮ (ਅਨੁਛੇਦ -108)

- ਜੇ ਬਿੱਲ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ.
- ਜੇ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚਕਾਰ ਬਿੱਲ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਤੇ ਜਾਵੇ ।
- ਦੂਜਾ ਸਦਨ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿੱਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਡੈੱਡਲਾਕ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ.
- ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- ਜੇ ਹਾਜ਼ਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ. (ਸਧਾਰਨ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ)
- ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:
ਸਪੀਕਰ [ਲੋਕ ਸਭਾ]
ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ [ਲੋਕ ਸਭਾ]
ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ [ਰਾਜ ਸਭਾ]
ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ.

B. ਧਨ ਬਿੱਲ (ਅਨੁਛੇਦ -110)

- ਧਨ ਬਿੱਲ ਸਿਰਫ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ.
- ਇਹ ਸਿਰਫ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ.
- ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਧਾਰਨ ਹੈ ਜਾਂ ਧਨ ਬਿੱਲ?
- ਰਾਜ ਸਭਾ ਸਿਰਫ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ w.r.t. ਧਨ ਬਿੱਲ.
- ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 14 ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ.

C. ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ ਬਿੱਲ

- ਅਨੁਛੇਦ 368 - ਇਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- ਸੋਧ 3 ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ
 1. ਸਧਾਰਨ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ
 2. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ
 3. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਹੁਮਤ + (2 / 3) ਬਹੁਮਤ ਦੋਨਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ

ਸੰਸਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਪਕਰਣ

- **ਸਥਗਿਤ :** ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨਾ ਜੋ ਘੰਟੇ, ਦਿਨ ਜਾਂ ਹਫ਼ਤੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਹੈ।
- **ਮੁਲਤਵੀ ਸਿਨ ਡਾਈ:** ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦ ਦੀ ਬੈਠਕ ਨੂੰ ਅਣਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸਦਨ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੇ ਦਿਨ ਦਾ ਨਾਮ ਲਏ ਬਗ਼ੈਰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- **ਕੋਰਮ:** ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੀਜ਼ਾਈਡਿੰਗ ਅਫਸਰਾਂ ਸਮੇਤ ਹਰੇਕ ਘਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦਾ 1/10 ਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਲਐਸ (55) ਅਤੇ ਆਰਐਸ (25)
- **ਪ੍ਰਸ਼ਨਕਾਲ:** ਹਰ ਸੰਸਦੀ ਬੈਠਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਘੰਟਾ ਇਸ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤਿਨ ਤਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :- ਲਿਖਤੀ , ਮੌਖਿਕ , ਸ਼ੋਰਟ ਨੋਟਿਸ
- **ਜ਼ੀਰੋ ਕਾਲ:** QH ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦਾ ਸਮਾਂ "ZH" ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂਬਰ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਕੇ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- **ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ:** COM ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ ਤੇ LS ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੰਤਰਾਲਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਰਹੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸਨੂੰ ਐਲਐਸ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਐਲਐਸ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ 50 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।
- **ਨਿੰਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ :** ਇਸਨੂੰ ਸਿਰਫ ਐਲਐਸ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨਿੰਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਬਨਾਮ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ:

ਨਿੰਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ	ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ
➤ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ	➤ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸਮੁੱਚੀ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
➤ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।	➤ ਇਹ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਐਲਐਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
➤ ਜੇ ਇਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।	➤ ਜੇ ਇਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
➤ ਇਸ ਨੂੰ ਐਲਐਸ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੱਸਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ	➤ ਇਸ ਨੂੰ ਐਲਐਸ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸੰਘੀ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ (ਅਨੁਛੇਦ -124-147)

ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਅਨੁਛੇਦ 124 - 147)

ਅਨੁਛੇਦ 124 ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਹੋਵੇਗੀ।"

- ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ 28 ਜਨਵਰੀ, 1950 ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ।
- ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਿਵੀ ਕਾਉਂਸਲ ਦੀ ਥਾਂ ਸਰਵਉੱਚ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਵਜੋਂ ਲੈ ਲਈ ਹੈ।
- SC ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤ / ਨਿਗਰਨਕਾਰ ਹੈ।
- ਅਪੀਲ ਦੀ ਆਖਰੀ ਅਤੇ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੈ
- ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਹੈ

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਸੰਗਠਨ

ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ 34 ਜੱਜ ਹਨ (1 ਮੁੱਖ ਜੱਜ+ 33 ਹੋਰ ਜੱਜ)

ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ

- **ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਲਈ:** ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ C J ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ.
- **ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਲਈ:** ਦੂਜੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ.

ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ

- ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ.
- ਉਸਨੂੰ 5 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਜੱਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ
ਜਾਂ
- ਉਸਨੂੰ 10 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਵਕੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ
- ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਨਿਆਇਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ.

ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਨੂੰ ਸਹੁੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਚੁਕਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ.

ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ

- ਉਹ 65 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ.
- ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਉਸਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ.

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

1. ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ
2. ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ
3. ਸਲਾਹਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ (143 ਅਨੁਛੇਦ)
4. ਲਿਖਤ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ

ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 130 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਸੀਟ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਕਲਪ ਅਖਤਿਆਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ- ਭਾਗ- VI (ART-152-237)

A ਰਾਜ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ

ਰਾਜ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

ਰਾਜਪਾਲ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਰਾਜ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਨਰਲ.ਰਾਜਪਾਲ (ਕਲਾ -153)

- ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਜ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ.
- 1956 ਦੇ 7 ਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ ਐਕਟ ਨੇ ਉਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ.

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ:

- ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ.

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਹੁੰ:

- ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਸਬੰਧਤ ਰਾਜ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀ ਮਿਆਦ:

1. ਰਾਜਪਾਲ 5 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ (ਜੇ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ)
 2. ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਪੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਨਰਲ, ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਐਸਪੀਐਸਸੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ (ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹਟਾਏ ਗਏ) ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।
 - ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਜਾਂ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨਾ, ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1/6 (ਕਲਾ, ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ, ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ) ਅਤੇ 1 ਮੈਂਬਰ ਐਂਗਲੋ-ਇੰਡੀਅਨ ਕਮਿਨਿਟੀ ਦੇ ਐਸਐਲਏ ਵਿੱਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨਾ।
 - ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਮਨੀ ਬਿੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
 - ਸਬੰਧਤ ਰਾਜ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 - ਰਾਜਪਾਲ ਕੋਲ ਆਰਟੀਕਲ 213 ਅਧੀਨ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ:

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਮਤ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੇ ਉਹ ਐਸਐਲਏ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ:

ਅਨੁਛੇਦ 164 ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਹੁੰ:

- ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਗੁਪਤਤਾ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁਕਾਈ।
- ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਸਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ. ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਨੇਤਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ।

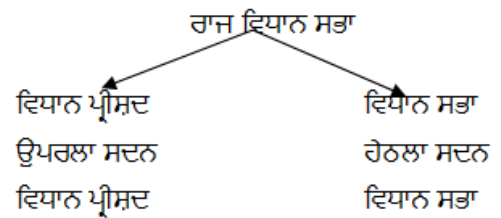
ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜ ਸਭਾ

- ਅਨੁਛੇਦ 163- ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕੌਂਸਲ ਹੋਵੇਗੀ
- ਅਨੁਛੇਦ 164- ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ:
- ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣਗੇ।
- ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਐਸਐਲਏ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗੀ।
- ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਗੁਪਤਤਾ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁਕਵਾਉਣਗੇ।

B. ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ

(ਅਨੁਛੇਦ 168-212)

- ਹਰ ਰਾਜ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੀ ਸਦਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ।
- ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਦਨ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਦੋ-ਸਦਨੀ ਵਿਧਾਨ-
 - I. ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ (ਹੇਠਲਾ ਸਦਨ)
 - II ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ (ਉਪਰਲਾ ਸਦਨ)
- ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ 6 ਰਾਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ -ਵਿਧਾਨ ਵਿਧਾਨ ਹਨ:
- ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, ਬਿਹਾਰ, ਕਰਨਾਟਕ, ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਅਨੁਛੇਦ 169: ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਜਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨਾ;

- ਜੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ.
- 2/3 ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੈਂਬਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਵੋਟਿੰਗ.
- ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ

- ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਾਕਤ: 500 ਮੈਂਬਰ.
- ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤਾਕਤ: 60 ਮੈਂਬਰ.
- ਖੇਤਰੀ ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ.

II ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ

- ਰਾਜ ਦੇ ਐਲਏ ਦੇ ਮੈਂਬਰ 1/3 ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ.
- 40 ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ.
- ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾਵਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ 1/3 ਹਿੱਸਾ.
- ਭਾਰਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ 1/12 ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ-ਰਾਜ ਵਿੱਚ 3 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼.
- 1/12 ਵੀਂ ਅਧਿਆਪਕ -3 ਸਾਲ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ.
- 1/3 ਗੈਰ ਐਲਏ ਮੈਂਬਰ- ਐਲਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਗਏ.
- ਕਲਾ, ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ, ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ, ਸਹਿਕਾਰਤਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ 1/6 ਵਾਂ

C. ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ

(ART-214-232)

ਰਚਨਾ

- ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੱਜ।
- ਸੰਖਿਆ ਰਾਜ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ

ਯੋਗਤਾ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ

- 10 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂਇਕ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ
- ਲਗਾਤਾਰ 10 ਸਾਲ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਅਦਾਲਤਾਂ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਵਕੀਲ
- 62 ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਕਰਨ 'ਤੇ ਰਿਟਾਇਰ, ਮਹਾਂਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

